

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Herestraat 19, Groningen
Status: BBP
Periode: 25 februari 2004
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve en T. Tel
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 5 juli 2004

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten. De kelder onder het voorhuis was wegens de inrichting van de winkel momenteel niet toegankelijk.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouw dossier van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Het pand Herestraat 19 ligt in het bouwblok ten westen van de Herestraat, dat omsloten wordt door de Herestraat, Koude Gat/ Vismarkt, Pelsterstraat en Kleine Pelsterstraat. Opvallend zijn de bescheiden maten van het perceel. Aan de achterzijde wordt het perceel omsloten door een achterhuis van Herestraat 17. Tussen de panden Herestraat 17 en 19 bevindt zich een smalle ozendrup. Herestraat 19 is een smal drielaags huis met een mansardedak met een gebroken schildeind (aan de voorzijde). Tegen de achtergevel staat een smal drielaags uitstek met een plat dak. Volgens een bouwtekening uit het begin van de 20ste eeuw was er sprake van een kelder, maar deze is niet meer toegankelijk.

BOUWGESCHIEDENIS

Bij de bouwhistorische inventarisatie van de binnenstad in 2002 bestond slechts een vermoeden dat het pand ouder is dan 1850 (categorie 2: vermoedelijk ouder dan 1850). De voornaamste redenen hiervoor lagen in de grote hoogte van de begane grond en de ozendruppen aan de beide zijden. Bij de verkenning zijn vooralsnog geen bewijzen gevonden voor een datering ouder dan 1850.

Het pand heeft in zijn huidige verschijningsvorm een overwegend laat-19de-eeuws karakter, zowel voor wat betreft de gevels, massa, indeling als interieur-afwerking (1880/ 1890). Hoogstwaarschijnlijk had de begane grond reeds vanaf de late 19de eeuw een winkelfunctie, gelet op de positie van de trap tussen de begane grond en de eerste verdieping geheel achter in het huis. Van het oude gebouw op deze plaats zijn hooguit de zijgevels en de balklagen boven de kelder en de begane grond bewaard gebleven. Oorspronkelijk had het huis een souterrain in plaats van een kelder, zodat de vloer van de begane grond ongeveer 60 cm boven het straatpeil lag (bel-etage).

In 1919 heeft een verbouwing plaatsgevonden naar ontwerp van de architect J. van der Veen, waarbij de winkel werd gemoderniseerd, de indeling van de kelder werd gesloopt, de zolder een woonfunctie kreeg en op de verdiepingen een royaal trappenhuis tot stand kwam. Dit royale trappenhuis ging ten koste van de alkoofruimten op de eerste en tweede verdieping. Voor- en achterkamers op deze verdiepingen bleven in opzet ongewijzigd. De voornaamste veranderingen in de gevels betroffen de vernieuwing van de winkelpui, plaatsing van een nieuwe dakkapel (voorschild) en de vernieuwing van de vensters in de achtergevel. Ook het trappenhuis kreeg nieuwe vensters (zuidelijke zijgevel).

Het plan tot inrichting van verkoopruimten op de eerste verdieping en wijziging van de begane grond in 1935 (architectenbureau Kuiler en Drewes) is niet doorgegaan, zo blijkt uit de opmetingstekening bij het bouwplan uit 1939 (architectenbureau G. Saville). Dit laatstgenoemde bouwplan is veel bescheidener van opzet en betrof alleen de vernieuwing van de winkelpui. Dat plan is wel uitgevoerd.

Bij de verbouwing in 1946 werd het plaatsje achter het huis overdekt met een glazen dak. Daarnaast werd de achterkamer op de eerste verdieping herbestemd tot een smallere keuken en een doorgang (naar het tot toilet verbouwde uitstek). Deze situatie werd in 1950 alweer veranderd. Het plaatsje en de begane grond van het uitstek werden bij de winkel getrokken, nadat de gevels op dit niveau waren gesloopt en vervangen door stalen portalen. De keuken op de verdieping werd gewijzigd in een magazijn. De voorkamer op deze verdieping kreeg een functie als verkoopruimte, waartoe de entree aanzienlijk werd verruimd. De kamers op de tweede verdieping kregen een functie als kantoor en magazijn. Op deze wijze was het plan van Kuiler en Drewes alsnog uitgevoerd, echter in iets bescheidener vorm. Ontwerper voor deze beide verbouwingen in 1946 en 1950 was H.J. van Wissen. Latere verbouwingen in 1976 en circa 2000 betroffen met name de begane grond en de winkelpui.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, geheel opgetrokken in paarsrode baksteen. De begane grond bevat een winkelpui uit circa 2000, voorzien van een vlakke omlijsting in natuursteen. De eerste verdieping bevat twee getoogde vensters, waarvan de kozijnen uit de bouwtijd in de late 19de eeuw stammen en de H-schuiframen waarschijnlijk uit 1919. De vensters op de tweede verdieping zijn gelijk aan die van de eerste verdieping, echter met een iets geringere hoogte. Op grond van de paneelverdeling van de betimmeringen van de neggen kan worden geconcludeerd dat de oorspronkelijke ramen een zesruitsverdeling hadden. De lijst heeft een klassieke opbouw met een architraaflijst, een fries met twee consoles (op de hoeken) en een kroonlijst.

De brede dakkapel met lessenaardak op het voorschild van het dak stamt uit 1919. Kenmerkend voor deze periode is de toepassing van een driedelig venster, voorzien van draairamen/ vaste ramen met drieruits bovenlichten.

De achtergevel is een drielaags 'mansardetopgevel' van orangerode machinale baksteen. De begane grond gaat schuil achter een eenlaags aanbouw (1946). De relatief brede vensters op de eerste en tweede verdieping stammen in opzet uit 1919, maar zijn naderhand gemoderniseerd. De vensteropeningen zijn voorzien van betonnen lateien. Voordien was er sprake van eenvoudige, enkelvoudige vensters met schuiframen. De uitloopdeur vanaf de zolder naar het platte dak van het uitstek stamt waarschijnlijk uit de jaren zeventig van de 20ste eeuw.

beschrijving per bouwlaag

De kelder was niet toegankelijk. Uit de bouwtekeningen van 1919 valt op te maken dat het gehele pand was onderkelderd, respectievelijk met een lage kelder (voorste helft van het huis) en een souterrain (achterste helft van het huis). Het moet niet worden uitgesloten dat er in een oudere opzet sprake was van een souterrain onder het gehele huis. Met de verbouwing van 1919 kreeg het achterste deel van de winkel hetzelfde vloerniveau als het voorste deel. Dit ging ten koste van het souterrain, waarvan alleen een korte ruimte aan de achterzijde overbleef (inclusief een verhoogd vloerniveau op de begane grond). De bestaande indeling van de kelder en het souterrain in woonruimten werd

gesloopt. Het na de verbouwing van 1919 resterende achterste deel van de kelder of het souterrain kreeg een functie als bergplaats. Naderhand is het vloerpeil van de begane grond geëgaliseerd, waarmee ook het achterste deel van de kelder zijn functie verloor. De kelder is naderhand ontoegankelijk gemaakt.

De begane grond is meerdere malen gemoderniseerd. De huidige interieur-afwerking van voorzetwanden en verlaagde plafonds is van betrekkelijk recente datum. Bijzonderheden zijn niet aangetroffen.

De eerste verdieping is verdeeld in twee ruimten, namelijk een voorkamer en een ongedeelde achterraimte. De voorkamer heeft nog zijn 19de-eeuwse omvang. Bij ingebruikname als verkoopruimte in 1950 werd het interieur sterk versoberd en is een brede doorgang in de achterwand gemaakt. Momenteel heeft deze kamer een kantoorfunctie. Van de 19de-eeuwse interieur-afwerking zijn het stucplafond en het rookkanaal bewaard gebleven. Het stucplafond is versierd met een geprofileerde kooflijst, een geprofileerde perklijst, hoekstukken met bloemen en een middenstuk in de vorm van een mand met bloemen omgeven door een (neo)rococolijst. Het rookkanaal heeft een kroonlijst. De schoorsteenmantel werd vervangen in baksteen (1950?).

De achterraimte is een ongedeelde ruimte met interieur-afwerkingen van betrekkelijk recente datum. Deze ruimte is samengesteld uit diverse oudere ruimten, waarvoor onder meer het onderste deel van het royaal opgezette trappenhuis uit 1919 is gesloopt. In plaats daarvan kwam een eenvoudige steektrap (langs de muur). De trap tussen de begane grond en eerste verdieping heeft weliswaar nog zijn 19de-eeuwse positie, maar is meermalen gemoderniseerd. Het uitstek is ingericht tot een toilet (1946).

Op de tweede verdieping zijn de oude indeling en interieur-afwerking behouden gebleven, ondanks het gebruik als kantoor en magazijn sedert 1950. De indeling bestaat uit voorkamer (circa 1880), trappenhuis (1919) en achterkamer (circa 1880).

De voorkamer heeft een tamelijk complete interieur-afwerking uit de late 19de eeuw, bestaande uit een vensterwandbetimmering met zitbanken, een schouw en een stucplafond. De neggen in de vensterwandbetimmering zijn verdeeld in drie panelen, hetgeen paste bij de oorspronkelijke zesruitschuiframen (voorgevel). Het stucplafond is versierd met een geprofileerde kooflijst, een geprofileerde perklijst met hoekstukken en een middenstuk. Middenstuk en hoekstukken zijn in eclectische stijl versierd met cartouches, portretmedaillons, takken en hoorns-des-overvloeds. De oorspronkelijke kastenwand aan de achterzijde is gemoderniseerd tot een open 'kastnis'. De kamerdeur met kathedraalglas stamt uit 1919. Het trappenhuis is een modernisering uit 1919, waarbij de alkoven en smalle oude trap zijn vervallen. Dit trappenhuis heeft een zeer royale opzet met steektrappen en tussenbordessen. Zoals hiervoor reeds is opgemerkt, is het onderste deel van deze trap gesloopt bij een herinrichting van de achterkamer (na 1950). De trapleuningen en handlijsten hebben karakteristieke versieringen met hoekige en geometrische motieven, waar mogelijk aangevuld met krullende bladmotieven (handlijsten). De achterkamer heeft een tamelijk sobere afwerking. Noemenswaard zijn de deur met kathedraalglas (1919) en het stucplafond met een vlakke plintlijst en een middenornament met bloemenmotieven in neorococostijl.

De zolder heeft zijn huidige indeling gekregen bij de verbouwing van 1919 en is sedertdien ongewijzigd gebleven. De voorste ruimte had vanouds een functie als slaapkamer, waarvoor gekozen is voor een rijkere afwerking met een stucplafond. Dit stucplafond heeft een eenvoudig rond middenstuk met geometrische motieven (1919). De knieschotten bevatten bergruimten en kasten. De achterkamer is een echte zolderkamer, zonder afwerking. De draagconstructie bestaat uit eenvoudige grenenhouten spanten, die elk opgebouwd zijn uit een schaargebint (onderste gebint) en zeer vlak nokgebint (bovenste gebint). Ter plaatse van het voorschild zijn hoekkepers herkenbaar. De dakvlakken bestaan uit verticaal beschot op gordingen en een nokbalk.

WAARDESTELLING

Het pand Herestraat 19 dateert in zijn huidige vorm en opzet voornamelijk uit de late 19de eeuw en 1919. Later aanpassingen betroffen met name de begane grond en de achterkamer op de eerste

verdieping. Wellicht zijn de (ontoegankelijke) kelder, gedeelten van de zijmuren en misschien nog een of meer balklagen van oudere datum.

Het pand ontleent zijn belangrijkste waarden aan de karakteristieke laat-19de-eeuwse voorgevel, de 19de-eeuwse indeling en interieur-afwerking van de eerste en tweede verdieping, de bijzondere 19de-eeuwse stucplafonds en het royale trappenhuis uit 1919. De indeling en interieur-afwerking van de begane grond, de achterruimte op de eerste verdieping en zolder hebben indifferente monumentwaarden. Begane grond en achterruimte van de eerste verdieping zijn namelijk grondig verbouwd. De indeling en inrichting van de zolder zijn eenvoudig van opzet en uitvoering, zonder dat sprake is van bijzondere of zeldzame afwerkingen.

AANBEVELINGEN

Het is wenselijk om het metselwerk van de zijgevels en de balkagen nader te documenteren, zodra er verbouwingen in de winkel plaatsvinden. Bij gelegenheid kan mogelijk ook een bezoek aan de (nu ontoegankelijke) kelder worden afgelegd.

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Herestraat 19**
Bouwdoosnummer : B 9022
D.I.V. bezoek : 12 november 2003

1919

M. Hekman krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling, het vergroten en vernieuwen van enige raamkozijnen, het verhogen van een gedeelte van de scheidingsmuur ten behoeve van de traphal en het vernieuwen van de winkelpui in de voorgevel. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. J. van der Veen is architect van het bouwplan.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van faecaliën naar het gemeenteriool.

1935

M. Hekman krijgt een vergunning voor het overdekken van de open grond achter het gebouw, het wijzigen van de indeling op de begane grond, het vernieuwen van de winkelpui en het maken van een portiek met etalageruimte. Het gebouw wordt bestemd en ingericht tot winkel en werkruimten. Het werk wordt niet uitgevoerd. Architectenbureau Kuiler en Drewes tekent voor het ontwerp van het bouwplan.

1936

J.M.N. Hekman krijgt een vergunning voor het aanbrengen van twee reclame lichtbakken tegen de voorgevel van het gebouw.

1939

Mevr. Wed. T. v.d. Berg-Schrage krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkelpui in de voorgevel. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. G. Saville is architect van het bouwplan.

1947

De firma Hömmen & co. krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de eerste verdieping en het overkappen van het open plaatsje achter het gebouw. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1950

De firma Hömmen & co. krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. H.J. van Wissen is architect van het bouwplan.

1965

De firma Hömmen & co. krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak en een neon lichtreclame installatie tegen de voorgevel.

1976

J.Th. Hömmen (huurder van het pand) krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkel. Bouwkosten f 67.802,-. Dhr. v.d. Berg uit Zierikzee is eigenaar van het pand.

1985

Dhr. Hömmen krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclame bord tegen de voorgevel ("Hömmen stoffen").

H. Wierds